

ULOGA POŠTANSKOG SEKTORA U PROCESU FINANSIJSKE INKLUZIJE*

Jelica Petrović-Vujačić, Snežana Kaplanović
Univerzitet u Beogradu - Saobraćajni fakultet

Sadržaj: *U radu se razmatraju oblici i dimenzije finansijske inkluzije. Značajan je potencijal poštanskog sektora u procesu finansijske inkluzije i tome je posvećena posebna pažnja. U uslovima globalne ekonomske krize, pošta dobija još više na značaju u pogledu uključivanja što većeg broja ljudi u regularne finansijske tokove, pružajući po pristupačnim cenama finansijske usluge i proizvode.*

Ključne reči: *poštanski sektor, finansijska inkluzija, globalna ekonomska kriza.*

1. Uvod

Finansijska inkluzija se definiše kao dostupnost i blagovremeno pružanje finansijskih usluga i proizvoda socijalno i ekonomski ugroženijim društvenim grupama, po pristupačnim cenama. Jedan od osnovnih *sine qua non* otvorenog i uspešnog društva je postojanje slobodnog i neograničenog pristupa javnim dobrima i uslugama. Kako su bankarske usluge po svom karakteru javne usluge, to je njihova dostupnost, kao i dostupnost usluga platnog prometa, za čitavo stanovništvo bez diskriminacije primarni cilj javne politike.

Fenomen finansijske inkluzije je dobio na značaju ranih 2000tih, kao rezultat nalaza o finansijskoj isključenosti i jake korelacije sa siromaštvom. Finansijska inkluzija je postala cilj ekonomske i socijalne politike mnogih zemalja, naročito zemalja u razvoju. Sa izbijanjem finansijske i ekonomske krize 2008. godine, sve se više preporučuju mere finansijske inkluzije i u drugim zemljama.

Suprotno inkluziji (uključenosti) postoji finansijska isključenost i ona je samo jedna od dimenzija socijalne isključenosti. Sam pojam se prvi put pojavio 1995. godine u Velikoj Britaniji. U to vreme finansijska isključenost se, pre svega, posmatrala u kontekstu geografske dostupnosti, međutim, danas je više nego jasno da je finansijska isključenost daleko složenija i da se ne odnosi samo na pristup različitim finansijskim

* Ovaj tekst je rezultat rada na projektu 36022: "Upravljanje kritičnom infrastrukturom za održivi razvoj u poštanskom, komunikacionom i železničkom sektoru Republike Srbije", koji se realizuje uz finansijsku podršku Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije.

proizvodima i uslugama nego i na mogućnost njihovog korišćenja. Evropska komisija naglašava da se „finansijska isključenost odnosi na proces u kojem ljudi nailaze na teškoće u pristupu i/ili korišćenju finansijskih proizvoda i usluga na glavnom tržištu, a ti proizvodi i usluge odgovaraju njihovim potrebama i omogućavaju im da vode normalan društveni život u društvu kojem pripadaju“ [1].

Velika Britanija je među prvim zemljama uvidela važnost finansijske inkluzije. Publikovana je strategija finansijske inkluzije u Izveštaju za promovisanje finansijske inkluzije zajedno sa Prethodnim izveštajem budžeta za 2004. godinu. Pored toga, formiran je Fond finansijske inkluzije u iznosu od 120 m £ da bi se pomoglo finansijsko uključivanje stanovništva. Za monitoring i kontrolu napretka ovog procesa, formirana je operativna grupa u februaru 2005. godine [2].

Prisutne su akcije i na globalnom nivou. Tako je 2009. godine osnovana Alijansa za finansijsku inkluziju (AFI), koju finansira Gejts fondacija. Ona je kreirala regulatorne institucije za zemlje u razvoju. Na svom godišnjem sastanku 2011. godine usvojena je Maja deklaracija (Maya Declaration), odnosno usvojen je set zajedničkih principa i ciljeva politike finansijske inkluzije [3]. AFI primenjuje model „polilateralnog razvoja“ tako što politiku uspešne finansijske inkluzije zasniva više na modelu „pir-to-pir“ (peer-to-peer, mreža ravnopravnih korisnika), nego na modelu „od višeg ka nižem“ ili „Sever-Jug“. Mreža ima oko 80 članova iz preko 70 institucija širom sveta.

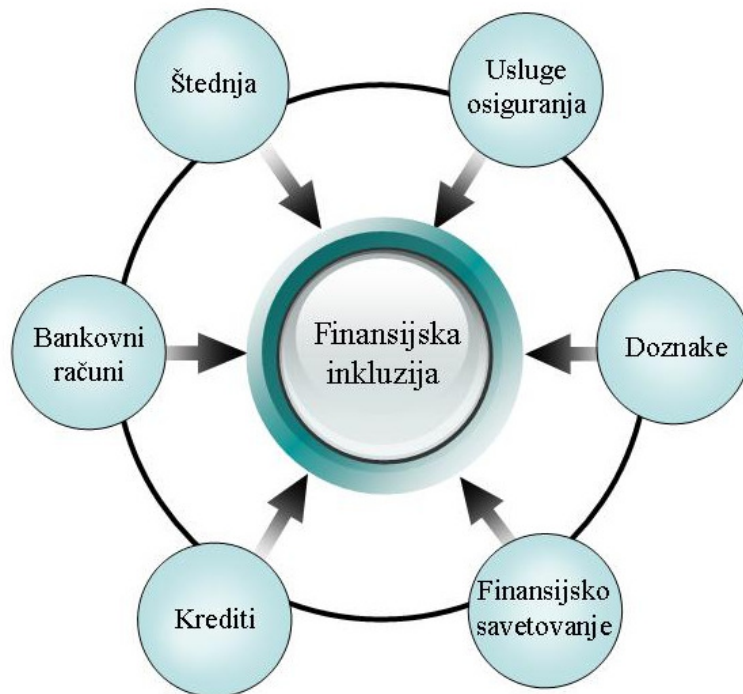
2. Dimenzije i oblici finansijske inkluzije

Pristup finansijskim uslugama moguće je meriti u odnosu na određene finansijske institucije (banke, osiguravajuća društva, institucije za mikrofinansiranje i sl.) i proizvode i usluge ovih institucija. Ključno pitanje koje se ovde nameće jeste : koje su to finansijske usluge i proizvodi koji se smatraju neophodnim i od suštinskog značaja, a samim tim i koje bi trebalo da budu dostupne svim članovima društva. Svetska banka definiše šest osnovnih oblika finansijskih proizvoda i usluga : (i) usluge osiguranja, (ii) bankovni računi, (iii) štednja, (iv) krediti, (v) doznake i (vi) finansijsko savetovanje (Sl. 1).

Postoji još jedan način za merenje pristupa specifičnim finansijskim proizvodima i uslugama, kao što su kreditne i debitne kartice, životno osiguranje i sl. Međutim, zbog izraženih razlika između zemalja, ovaj pristup u značajnoj meri otežava sprovođenje komparativne analize.

U zemljama u razvoju 2,7 milijardi ljudi, ili 70% odraslog stanovništva, ne koristi finansijske usluge regulisanih finansijskih institucija [4]. Ovakvo stanje u zemljama u razvoju, koje je više nego alarmantno, direktna je posledica odsustva poverenja u postojeće finansijske institucije i ograničenog pristupa stanovništva sa niskim i srednjim prihodima finansijskim proizvodima i uslugama.

Jaz između razvijenih i zemalja u razvoju u pristupu i korišćenju finansijskih usluga primetan je i veoma izražen u svim segmentima ovih usluga. To potvrđuju i podaci o broju depozita i štednih računa u ovim zemljama. Naime, u proseku, broj depozita po jednoj odrasloj osobi u zemljama u razvoju čini samo jednu trećinu broja depozita po osobi u razvijenim zemljama. Razlika je još veća ukoliko se posmatra segment kreditnih usluga jer je broj zajmova po jednoj odrasloj osobi u razvijenim zemljama čak četiri puta veći nego u zemljama u razvoju [4].

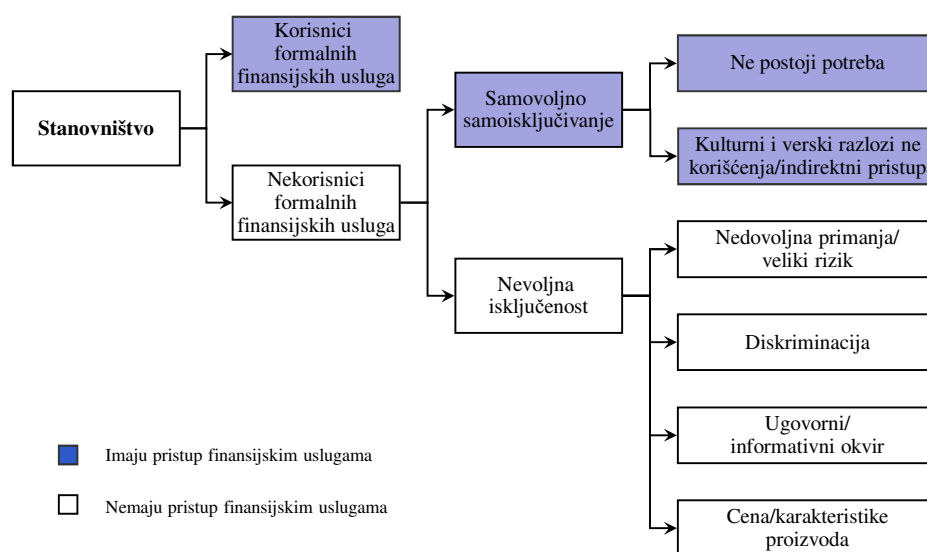
Izvor: prilagođeno [5]

Slika 1. *Finansijska inkluzija*

Nemogućnost i/ili otežan pristup finansijskim uslugama, za posledicu ima to da su pojedinci, posebno oni najugroženiji, prinuđeni da rešenje traže izvan regulisanih finansijskih institucija. Takva rešenja su obično manje bezbedna i znatno skuplja, što za ovu društvenu grupu, umesto izlaza, zapravo znači vraćanje u začarani krug siromaštva. Stoga bi se moglo reći da je osnovna svrha finansijske inkluzije da se isključena populacija uvede u regulisane finansijske tokove kako bi se obezbedila finansijska podrška za poboljšanje kvaliteta njihovog života. Ujedno, na taj način bi se obezbedio i doprinos celokupnom ekonomskom i društvenom razvoju zemlje.

Više od 100 miliona, od 370 miliona, stanovnika u centralnoj i istočnoj Evropi i centralnoj Aziji nalazi se izvan, ili je veoma slabo obuhvaćeno, bankarskim sektorom. Ovde se ubrajaju mnogi od 60 miliona siromašnih i deo od 150 miliona pripadnika ekonomski najranjivijih grupa stanovništva. Razmera stanovništva koje nije uključeno u bankarske relacije varira od 25 % u centralnoj Evropi do preko 80% u centralnoj Aziji. Najmanja je ponuda finansijskih usluga u ruralnim područjima. Sa 110000 pošta u ovom regionu i više od 75000 u ruralnim i poluurbanim područjima, poštanske mreže predstavljaju potencijal koji može da nadomesti deo jaza u infrastrukturi finansijskog tržišta [6].

Svetska banka je 2005. godine objavila indikatore pristupa finansijskim uslugama, a dopunila ih je 2008. godine. Prilikom merenja finansijske inkluzije, pažnja je usmerena na grupe koje su protiv svoje volje (nevoljno) isključene iz finansijskih usluga zbog diskriminatorne politike, nedostataka ugovornog ili informativnog okvira ili neadekvatnih cena i proizvoda (Sl.2). Oni koji imaju pristup finansijskim uslugama ali biraju da ih ne koriste (voljna isključenost) ne zahtevaju akciju od strane politike [7].

Izvor: [7]

Slika 2. *Pristup i korišćenje finansijskih usluga*

3. Pošta kao provajder finansijskih usluga

Veliki broj različitih provajdera uključen je u borbu za podsticanje finansijske inkluzije. Oni bi se mogli razvrstati u četiri kategorije [1]:

- glavni komercijalni profitno orijentisani provajderi - banke, drugi davaoci kredita i osiguravajuća društva,
- komercijalni socijalno orijentisani provajderi, kao što su kooperativne i štedne banke, poštanske banke i zajedničke organizacije,
- alternativni komercijalni (uključujući štedno-kreditne zadruge i druge institucije za mikrofinansiranje) i neprofitni provajderi i
- alternativni komercijalni profitno orijentisani provajderi finansijskih usluga.

Prednost pošte za ostvarivanje finansijske inkluzije u odnosu na druge provajdere finansijskih usluga, posebno u odnosu na privatni bankarski sektor, ogleda se, pre svega, u razgranatoj poštanskoj mreži i poverenju koje pošta uživa, posebno među siromašnim slojevima stanovništva.

Poštanski sektor, širom sveta, raspolaže sa više od 660.000 pošta, što ga čini jednom od najvećih svetskih distributivnih mreža. Ovo je posebno značajno za zemlje u razvoju u kojima je, prema istraživanju Svetske banke, broj poštanskih filijala i agencija (500.000) skoro duplo veći nego broj filijala komercijalnih banaka (275.000) [8]. Pored toga, ono što je posebno važno, jeste da široko rasprostranjena poštanska infrastruktura, omogućuje poštanskom sistemu da pruža usluge ukupnom stanovništvu. Upravo to i pravi osnovnu razliku između poštansko finansijskog sistema i privatnog bankarskog sektora koji nastoji da alokira svoje institucionalne resurse tako da ostvari najveću profitabilnost, odnosno ka bogatijim slojevima stanovništva. Pored razgranate mreže poštanskih filijala, prednost pošte je i njena mreža za elektronsku razmenu podataka. Ona joj olakšava pružanje usluga platnog prometa.

Pošte mnogih zemalja imaju tradiciju dugu preko pedeset godina u pružanju usluga platnog prometa. Međutim, ono što je još važnije jeste da se tokom svih tih godina pošta dokazala kao pouzdan finansijski partner sposoban da pruži sigurnost ulagačima, a samim tim i da ohrabri, prikupi i promoviše štednju i to posebno među manje bogatim grupama stanovništva.

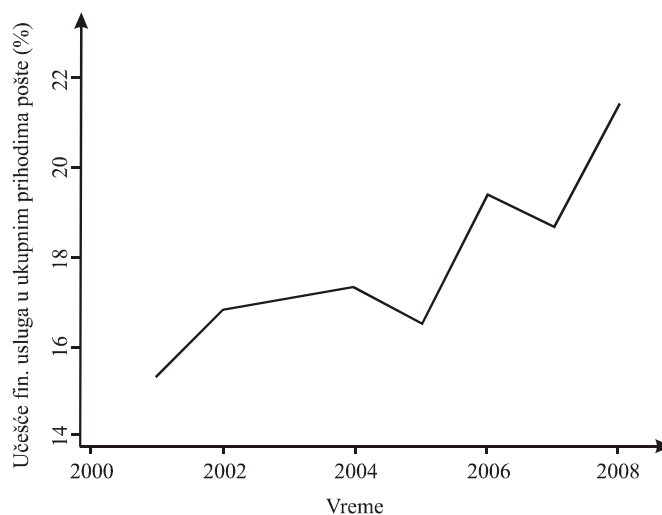
Inkluzija putem poštanske mreže može se posmatrati na tri nivoa: lokalnom, regionalnom i globalnom. Inkluzija na lokalnom nivou obezbeđuje se na osnovu blizine pristupa osnovnim finansijskim uslugama za domaćinstva sa niskim i srednjim prihodima, pristupa integrisanoj trgovini, komunikacijama, isporuci i uslugama platnog prometa za mikro, mala i srednja preduzeća (MMSP) i pristupa ukupnom stanovništvu pomoću olakšica kod obezbeđivanja adresa. Regionalna inkluzija se obezbeđuje putem integracija MMSP u regionalne lance trgovine i snabdevanja, dok se inkluzija na globalnom nivou postiže putem specijalnih usluga za migrante u vezi njihovih doznaka i poštanskih računa, kao i putem međunarodnih trgovinskih olakšica za MMSP i male transakcije [9].

Proces finansijske inkluzije, osim za finansijski isključenu populaciju stanovništva, ima značajne pozitivne efekte i za samu poštu. U kombinaciji sa klasičnim poštanskim uslugama, poštanske finansijske usluge, a posebno poštanska štednja, kroz intenzivniju upotrebu poštanske infrastrukture obezbeđuju pošti smanjenje troškova i porast efikasnosti.

Većina poštanskih operatera, a pre svih vodeći poštanski operateri, poslednjih godina značajno investiraju u diverzifikaciju svog poslovnog portfolija. Na taj način oni pokušavaju da smanje svoju zavisnost od pismonosnih pošiljki čiji je trend smanjenja obima samo još više ubrzan u uslovima globalne ekonomske krize. O značaju i efektu difersifikacije poslovnog portfolija i uvođenja novih poštanskih usluga i proizvoda najbolje svedoči podatak da su u 2008. godini, 24 glavne pošte iz industrijski razvijenih zemalja (ne uključujući Poštu Japana i Poštu SDA-a kao dva ekstremna slučaja) čak 63% svog ukupnog prihoda ostvarile zahvaljujući aktivnostima koje se ne odnose na pružanje pismonosnih usluga na koje se tradicionalno posmatra kao na osnovni segment poslovanja pošta [10, 11]. Ove aktivnosti, pored finansijskih usluga uključuju i paketske usluge i logistiku, e-trgovinu, telekomunikacije, javne usluge i usluge platnog prometa.

Ukupni nominalni prihod stvoren po osnovu finansijskih usluga pošte u svetu (bez Japana) porastao je u periodu od 2001. do 2008. godine sa 14,1 na 29,4 mlrd. SPV (specijalna prava vučenja). Drugim rečima, to znači da je prihod od poštanskih finansijskih usluga u posmatranom periodu zabeležio nominalnu godišnju stopu rasta od 11%, odnosno, realnu godišnju stopu rasta od 6% [12]. Zahvaljujući tome i udeo prihoda

od finansijskih usluga u ukupnom prihodu pošte u svetu, od 2001. godine, konstantno raste (Sl. 3). U 2008. godini, on skoro da je dosegao neverovatnih 22%. Štaviše, sektor finansijskih usluga uspeo je da zabeleži pozitivan trend u poslovanju, izražen kroz porast depozita i štednih računa i nakon 2008. godine, odnosno u periodu aktuelne ekonomske krize.

Izvor: [12]

Slika 3. Učešće finansijskih usluga u ukupnim prihodima pošte (u %)

4. Globalna ekonomska kriza i očekivanja od poštanskog sektora u pogledu finansijske inkluzije

Velika su očekivanja od poštanskog sektora kada je reč o mogućnostima finansijske inkluzije, posebno u vreme globalne ekonomske krize. Kriza koja je počela 2008. godine, još nije prevaziđena. Teške finansijske i ekonomske posledice najviše osećaju najranjiviji slojevi stanovništva, a to su oni sa najnižim dohocima. Problemi finansijske isključenosti sve više pogađaju i razvijenije zemlje, kao što je na primer Irska. Indikativni su zahtevi i predlozi irskog poštanskog sindikata da centralnu ulogu u sprođenju vladine politike finansijske inkluzije treba da ima pošta. Pošta bi trebalo da omogući otvaranje bankarski računa za ljude koji nemaju pristup bankarskom sistemu [13].

Procenjuje se da oko 300 000 domaćinstava u Irskoj nema pristup bankarskim računima. Značajan broj ljudi je poslednjih godina napustio globalni bankarski sistem, između ostalog i zbog gubitka poverenja u banke. Pošte su, kako se ističe u saopštenju irskog poštanskog sindikata, potpuno automatizovane u svom poslovanju, tako da pored tradicionalne osnovne delatnosti nude i usluge kao što su izdavanje pasoša, bankarske transakcije i usluge platnog prometa.

Postojeća kriza nameće potrebu da država vodi aktivnu politiku finansijske inkluzije. U mnogim zemljama se takva politika već sprovodi, na različite načine, ne samo u manje razvijenim već i u razvijenijim zemljama. Poštanski sektor, prepoznatljiv

po svojim vrednostima (poverenje korisnika, kvalitet, pristupačne cene) može da dobije značajnu ulogu u sprovođenju ove politike. S druge strane, dugoročna održivost poštanskog sektora se sagledava u kontekstu ispunjavanja socijalnih, ekonomskih i etičkih zahteva. „Uspešni poštanski operatori budućnosti ne treba da se zadovolje samo proizvodnjom “zelenih” proizvoda i ispunjavanjem standarda zaštite životne sredine. “Etička” proizvodnja, polazeći od pristupa potrošačke solidarnosti, mora sve to da ponudi. Na kraju krajeva, potrošači su ti koji omogućuju da biznis opstane” [14].

5. Zaključak

Ekspanzija pristupa finansijskim uslugama za siromašna domaćinstva i mala preduzeća doprinela bi ubrzanju ekonomskog rasta i smanjenju siromaštva. Postojeća istraživanja i raspoloživi podaci za sada su nedovoljni za potpuno razumevanje načina na koji bi trebalo meriti pristup finansijskim uslugama i kako vrednovati politiku vlade usmerenu ka većoj finansijskoj uključenosti. U ostvarenju ovako važnog socijalnog i ekonomskog cilja, poštanski sektor ima veoma važnu funkciju. Sa aspekta dugoročnog poslovanja poštanskog sektora, ovo je među važnijim argumentima njegove dugoročne održivosti.

Literatura

- [1] European Commission (2008). Financial Services Provision and Prevention of Financial Exclusion, European Commission, Brussels
- [2] The National Archives (2010). Financial Services, Raspoloživo: <http://www.financialinclusion-taskforce.org.uk>
- [3] Alliance for Financial Inclusion (2011). Maya Declaration : The AFI member commitment to financial inclusion. Raspoloživo: <http://www.afi-global.org/gpf/maya-declaration>
- [4] N. Mylenko (2010). Measuring Access to Financial Services, Access Finance Newsletter No. 30, January 2010, The World Bank
- [5] FICCI (2011) Promoting Financial Inclusion: Can the Constraints of Political Economy be Overcome? M-CRIL & FICCI
- [6] ACCESS, International seminar (2012). Inclusive Postal Financial Services, reaching out –beyond borders, Danube delta, Romania
- [7] World Bank (2008). Finance for All? Policies and Pitfalls in Expanding Access, Washington DC.
- [8] World Bank (2006). The Role of Postal Networks in Expanding Access to Financial Services, GICT, World Bank, Washington, DC. Discussion Paper. The World Bank Group, Washington DC
- [9] Universal Postal Union (2009). Trends publications, “*UPU paper on the financial and economic crises*”, str. 1-6. Raspoloživo: <http://www.upu.int/en/activities/postal-economics/trends-publications.html>
- [10] Accenture (2010). Is Diversification the Answer to Mail Woes? The Experience of International Posts, Report for USPS by Accenture. Accenture. Washington DC
- [11] N. Clotteau, J. Ansón (2011). Role of Post Offices in Remittances and Financial Inclusion, Migration and Development Brief 15, World Bank

- [12] J. Ansón, J. Toledano (2010). Between Financial Inclusion and Postal Banking: Is the Survival of Posts Also There? Contribution to the 18th Conference on Postal and Delivery Economics, Haikko Manor, Porvoo, Finland, June 2-5, 2010. Raspoloživo: <http://postfi.files.wordpress.com/2010/06/betweenfinancialinclusionandpostalbankingv221.pdf>
- [13] S. McCarthaigh (February 2012). „Post offices should be at heart of bank account plan“, *Irish Examiner*, Raspoloživo: <http://www.irishexaminer.com/ireland/politics/union-post-offices-should-be-at-heart-of-bank-account-plan-183020.html>
- [14] C. Koehler. (2012). „Financial inclusion: a sustainable growth factor for Posts, Making business strategies efficient and ethical“, Raspoloživo: <http://postfi.files.wordpress.com/2012/financial-inclusion-a-sustainable-growth-factor-for-posts.pdf>

Abstract: *The paper considers the forms and dimensions of financial inclusion. The potential of the postal sector in financial inclusion is significant and is given special attention. Against the background of the global economic crisis, the postal sector gains in importance in providing the capacity for financial inclusion to a greater number of people by offering financial services and products at affordable prices.*

Keywords: *postal sector, financial inclusion, global economic crises*

ROLE OF POSTAL SECTOR IN THE PROCESS OF FINANCIAL INCLUSION

Jelica Petrović-Vujačić, Snežana Kaplanović